

Okrugli sto

LOKALNA SAMOUPRAVA I PRAVNA INFORMATIKA

Institut za otvoreno društvo Crna Gora

Podgorica, 12. jun 2000.

Prof. dr Stevan Lilić
Pravni fakultet, Beograd

ZNAČAJ INFORMATIKE ZA EFIKASNO OSTVARIVANJE LOKALNE SAMOUPRAVE

Okrugli sto: "Lokalna samouprava i pravna informatika"
Udruženje za pravnu informatiku Crne Gore
(12. juni 2000, Podgorica)

I. Informatika

Smatra se da je informatika, iako jedna od najmladih, istovremeno jedna od najkompleksnijih savremenih disciplina. Kompleksnost ove discipline proistiće iz okolnosti da je informatika ne samo teorijska i naučna, već i praktična i aplikativna disciplina visoke tehnologije.¹ Usled ove konceptualne i aplikativne "konvergencije", pri određivanju pojma i predmeta informatike, nije uvek moguće odrediti jasnu granicu između teorijskih modela i njegove praktične primene. Ono što zбуjuje je činjenica da je informatika ne samo u visokoj meri interdisciplinarnog karaktera, već i okolnost da je ona po svojoj suštini nova disciplina.² Za informatiku se može reći da predstavlja "ukrštanje" između informacijske nauke (*information science*), sa jedne, i savremene digitalne kompjuterske tehnologije za obradu informacija (*computer technology*), sa druge strane. Kako se ističe, ...informacijska nauka ima dugu tradiciju, a kratku povest - polazeći od toga, može se reći da je istorija čovečanstva, ustvari, povest o

¹ Uporedi: Stevan Lilić, *Pravna informatika - osnovi primene informatičke tehnologije u pravu sa posebnim osvrtom na upravno pravo*, Zavod za izdavanje udžbenika i nastavna sredstva, Beograd, 1991, str. 59.

² Stjepan Han, Nedо Balaban, *Osnovi informatike*, drugo izdanje, Savremena administracija, Beograd, 1983, str. 13.

metodama, tehnikama i mehanizmima prenosa, čuvanja, pretraživanja i korišćenja informacija, jer briga za čuvanje, pretraživanje i prenošenje znanja i iskustava prisutna je u svakom društvu i svakoj kulturnoj zajednici.³

Informatika je nastala postepenim spajanjem dostignuća većeg broja samostalnih i postojećih disciplina, između ostalog i formalne logike, matematike, teorije informacija i semiotike, semantike i elektronike. Iz tih razloga informatika ima multidisciplinarni i interdisciplinarni karakter. Danas se smatra da informatiku nije moguće postaviti kao naučnu disciplinu bez odgovarajućih teorijskih osnova vezanih, pre svega, za opštu teoriju sistema, teoriju informacija i teoriju komunikacija, a u širem smislu za kibernetiku kao opštu nauku o upravljanju složenim dinamičkim sistemima.⁴ Stoga je za informatiku, teorija informacija značajna ne samo kao izvor tehnike za kodiranje i dekodiranje informacija (npr. pretvaranje pisanog teksta, odnosno slova u elektronske impulse koji su "razumljivi" računaru), već kao izvor u metodološkom smislu, s obzirom da je teorija informacija konceptualni okvir određivanja i tumačenja komunikacijskih procesa primenom matematičke logike, koja se koristi u strukturiranju "jezika" za pretraživanje informacija, kao i za formalizaciju logičkih procesa za pretraživanje.

Iako nisu bile od direktnog uticaja na razvoj informatike, pojedine koncepcije i teorije bile su od velikog značaja u njenom krajnjem oblikovanju. To je, recimo, bio slučaj sa koncepcijom *memex-a*, koju je 1945. godine u svom radu "Kako mi mislimo" (*As We Think*), postavio američki autor Vanavar Buš (Vannevar Bush). Pod *memex*-om Buš zapravo opisuje današnje kompjutere, iako samu reč "kompjuter" ne spominje. Kako ističe Buš: "...Repetitivni proces mišljenja nije, međutim, ograničen samo na aritmetiku i statistiku. Ustvari, svaki put kada čovek kombinuje i registruje činjenice u skladu sa utvrđenim logičkim principima, kreativni aspekti mišljenja vezuju se isključivo za selekciju podataka i postupaka koji se primenjuju, a manipulacija koja nakon toga sledi, po svojoj prirodi je repetitivna, te je prema tome pogodna za obradu pomoću nekog uredaja. Zamislimo budući uredaj za ličnu upotrebu, kao neku vrstu mehanizovane lične kartoteke ili biblioteke. Treba ga nekako nazvati, i, na osnovu slobodnog izbora, opredeljujemo se za 'memex'. (...) On je dakle, uvećani lični dodatak čovekovoj

³ Uporedi: Stevan Lilić, *Pravna informatika - osnovi primene informaticke tehnologije u pravu sa posebnim osvrtom na upravno pravo*, Zavod za izdavanje udžbenika i nastavna sredstva, Beograd, 1991, str. 59.

⁴ Uporedi: Stevan Lilić, *Pravna informatika - osnovi primene informaticke tehnologije u pravu sa posebnim osvrtom na upravno pravo*, Zavod za izdavanje udžbenika i nastavna sredstva, Beograd, 1991, str. 59-60.

memoriji.⁵

Iako je automatska obrada informacija već pedesetak godina prisutna u savremenom svetu, ipak je termin "informatika" u opticaju svega tridesetak godina. Termin "informatika" nastao je kombinacijom izraza "informacija", sa jedne, i "automatika", sa druge strane. Termin "informatika", zapravo u originalnoj francuskoj verziji "*informatique*" vešta je i dosetljiva kovanica koju je stvorio Filip Drajfus (Philippe Dreyfus) 1962. godine od (francuskih) reči "*information*" i "*automatique*" - dakle "*informatique*".⁶ Kao i u francuskoj i evropskoj stručnoj literaturi, i u Nemačkoj se koristi sličan izraz, tj. "*Informatik*". Međutim, nemački termin "*Informatik*", ima sadržinski nešto drugačije značenje od francuskog termina "*informatique*", s obzirom da se sadržinski nemački izraz "*Informatik*" pre može vezati za tzv. "kompjuterske nauke" (*computer science*), kako se to razume u SAD i u Velikoj Britaniji. Danas se, međutim, u sve većem broju zemalja, kao i u međunarodnim organizacijama termin, "informatika" prihvata kao izraz koji označava disciplinu koja se bavi *automatskom obradom informacija*.⁷

Od početka pedesetih godina, kada su se pojavili prvi elektronski digitalni računari (kompjuteri), tehnološke inovacije se svakim danom i u svakom pogledu sve više razvijaju. U vreme pojave prvih kompjutera, složenost i troškovi elektronske obrade podataka ograničavali su njihovu primenu prvenstveno na eksperimentalna naučna i vojna istraživanja. U međuvremenu, informatička tehnologija, čiji je neprikosnoveni simbol kompjuter, toliko je uznapredovala da je izazvala dramatičan preokret u razvoju tehnologije ne samo tokom šezdesetih i sedamdesetih godina (pojavom tzv. druge i treće generacije kompjutera), već i tokom osamdesetih i devedesetih godina (pojavom ličnih kompjutera i tzv. superkompjutera pete generacije). Osnovna karakteristika kompjutera je njegova memorija, tj. mogućnost pamćenja, obrade i čuvanja podataka koja ga odvaja od svih dosadašnjih ljudskih izuma i tvorevinu. Kako se ističe, tokom četvrt veka od pojave prvih komercijalnih digitalnih kalkulatora, postoji rapidna i stalna ponuda uređaja za obradu podataka. Kompjuteri su već odavno prerasli svoju prvobitnu ulogu elektronskih kalkulatora za obavljanje komplikovanih naučnih zadataka i postali osnova rasprostranjenih višenamenskih i multi-medijalnih poslovnih, državnih i obrazovnih

⁵ Vannevar Bush, *As We May Think*, E.A. Cawkell (Editor): "Evolution of an Information Society", Aslib, London, 1987, str. 171.

⁶ André le Garff, *Dictionnaire de l'informatique*, Presses Universitaires de France, Paris, 1975, str. 274.

⁷ F. Bauer, G. Grooss, *Informatika*, Moskva, 1976, str. 7. (Navedeno prema: Stjepan Han, Nedjo Balaban, *Osnovi Informatike*, drugo izdanje, Beograd, 1983, str. 13).

informacionih sistema.⁸ Izraz "računar" je naš prevod engleskog izraza "*computer*" (kompjuter). Termin potiče od latinskog glagola "*computare*", što znači "računati" u smislu obavljanja logičkih operacija. U ovom svom najširem značenju, pod "kompjuterom", odnosno "računarom" mogu se podrazumevati razne vrste računaljki (abakusa), "šibera", mašina za računanje, džepnih "digitrona", elektronskih računara i drugo. Međutim, izraz "kompjuter", odnosno "računar", uglavnom ima uže značenje i koristi se za označavanje jednog posebnog sredstva, koje pored samog uređaja u fizičkom smislu, uključuje i poseban "program", tj. skup instrukcija, za automatsko obavljanje računskih (odnosno logičkih) operacija. Elektronski računar (kompjuter) predstavlja poseban složeni uredaj ("sistem") koji sačinjavaju dve osnovne komponente: sama "mašina", odnosno računar u tehničkom smislu te reči, sa jedne, i skup instrukcija, odnosno "program", koji u svojoj funkcionalnoj integraciji sa "mašinom" omogućava proces elektronske obrade podataka, sa druge strane. Osnovne osobine koje izdvajaju elektronski računar od drugih sredstava za obavljanje računskih operacija su brzina, memorija i automatsko izvršavanje programa. Brzina rada elektronskog računara posledica je primene elektronike. Druga sredstva za obavljanje računskih operacija primenjuju pretežno mehaničke ili električne, odnosno elektromehaničke, komponente (npr. električne kase), što sa svoje strane, u velikoj meri ograničava brzinu izvršavanja računskih operacija. Memorija elektronskog računara služi za čuvanje (pohranu) kako programa, odnosno operativne instrukcije, na osnovu kojeg se vrši obrada podataka, tako i samih (unetih) podataka čija se obrada vrši. Mehanički i električni uredaji, u osnovi nemaju ova svojstva. Automatsko izvršavanje programa od strane elektronskog računara, znači da se davanje instrukcije za obavljanje određenih operacija obavlja automatski tj. bez intervencije čoveka (dok mehaničke ili električne kancelarijske računske mašine nužno zahtevaju intervenciju čoveka, koji daje instrukcije u svakoj sekvenci postupka). "Pre svega, mogu se razlikovati kalkulatori od kompjutera; kalkulator ima ručni pogon (*hand-driven*) i ne radi automatski. Kao primer ove vrste 'kompjutera' može se uzeti bilo koja kancelarijska računska mašina. (...) Kalkulator nije u stanju da memoriše podatke, osim u jednom trivijalnom smislu. On može pamtitи brojeve, ali ne i instrukcije, osim trenutno pri okretanju poluge."⁹

Pronalazak i razvoj kompjutera posledica je fascinantnog razvoja ljudske misli i pronalazaštva, koji obuhvataju kako slavne tradicije filozofije i matematike koju su dali Blez Pascal (Blaise Pascal, 1623-1662) - "genije koji je izumeo prvu upotrebljivu mašinu za računanje"; Gotfrid Vilhem Lajbnic (Gottfried Wilhelm Leibniz, 1646-1716) - koji je, između

⁸ Arthur R. Miller, *The Assault On Privacy - Computers, Data Banks and Dossiers*, Ann Arbor, 1971, str. 10.

⁹ F.H. George, *Cybernetics*, Penguin Books, London, 1971, str. 82.

ostalog, pronašao binarni sistem; Čarls Babidž (Charles Babbage) - "neopevani heroj kompjutera" i izumitelj "analitičkog" i "diferencijalnog" stroja; tako i ingeniozna otkrića na području obrade podataka i elektronike koja su dali Herman Holerit (Herman Hollerith) - koji je, na osnovu sistema koji je Francuz Žakar (Jacquard) koristio za "automatski razboj" u tkanju, razvio sistem bušenih kartica; i konačno, "ekipa" koju čine Džon Močli (John Mauchly), Presper Eckert (Presper Eckert) i Džon fon Nojman (John Von Neumann), koji su na postavkama koje je dao i Hauard Ejtken (Howard Aitken), svetu prezentirali prvi pravi kompjuter - ENIAC. Rezultati ovog toka misli i istraživanja dali su i prve kompjutere: MARK I - ASCC (1939-44), ENIAC (1944-45), EDVAC (1946), BINAC (1948) i UNIVAC (1951) i dr.¹⁰ U razvoju kompjutera značajnu ulogu imale su i pojedine kompanije, kao što su "IBM", "Sperry-Rand", "Control Data", "Honeywell", "Siemens" i druge. Ipak, posebno mesto zauzima transnacionalna i multinacionalna kompanija "IBM" (*International Business Machine*).

Informacioni sistemi predstavljaju sisteme u kibernetском smislu reči, u okviru kojih se ostvaruje: a) ulaz (input); b) obrada (processing) i c) izlaz (output) informacija i informacionih tokova. Informacioni sistemi su složeni tehnološki sistemi za obradu podataka i informacija, korišćenjem elektronske tehnologije za automatsku obradu podataka (kompjutera), uz odgovarajuću metodološku podršku sistemskog pristupa. Metaforički posmatrano, moglo bi se reći da su danas informacioni sistemi i informacije, ono što su nekad bile fabrike i materijalni proizvodi. Svrha informacionih sistema je ostvarivanje odgovarajućih ciljeva, odnosno blagovremeno i potpuno stavljanje na raspolaganje osnova (tj. informacije) za donošenja odluka, odnosno kako ističe Džems Emeri (James Emery): "Prvenstvena svrha (informacionog sistema) je da stavi na raspolaganje informacije za donošenje odluka i upravljanje".¹¹ U tom smislu, informacioni sistemi su savremena tehnološko-organizaciona prepostavka donošenja kvalitetnih odluka od strane odgovarajućih subjekata. "...(proizilazi) da informacioni sistem (...) čine ljudi, mašine, podaci i informacije, i da on obuhvata prikupljanje, obradu i čuvanje odnosno memorisanje podataka i informacija, kao i dostavu informacija na korišćenje. Prema tome, informacioni sistem se može definisati kao određeni skup ljudi i mašina, odnosno opreme koji po

¹⁰ Uporedi: Jerry M. Rosenberg, *The Computer Prophets*, The Macmillan Company, Collier-Macmillan, Ltd., London, 1965.

¹¹ James C. Emery, *Organizational Planning and Control Systems, Theory and Technology*, Arkville Press, London, 1969, str. 34.

određenoj organizaciji i metodama obavljaju prikupljanje, obradu i čuvanje, odnosno memorisanje podataka i informacija, kao i dostavu informacija na korišćenje.¹²

Obrada podataka (*data processing*), osnovna je funkcija kompjuterski-orientisanog informacionog sistema, odnosno kompjutera. Sa stanovišta korisnika, razlikuju se dva aspekta "procesiranja", odnosno obrade podataka: a) samo "unošenje" (*input*) podataka radi njihovog raspoređivanja unutar memorije kompjutera po određenim standardima (npr. razdvajanje vojnih obveznika od poreskih), i b) "postavljanje pitanja", odnosno "zahtevi korisnika" (*inquiry*) za pronađenje nekog ili nekih podataka (npr. spisak svih lica koji su istovremeno i vojni i poreski obveznici). Unošenje podataka služi formiranju posebnih "datoteka", odnosno "baza podataka", tj. većih količina podataka sredenih po nekom opštem ili posebnom standardu (npr. datoteka preduzeća registrovanih za spoljnotrgovinski promet), kao i za ažuriranje već postojećih, odnosno "memorisanih" podataka. U slučaju "postavljanja zahteva", računar vrši procesiranje tako što podatke "pronalazi" u centralnoj ili perifernoj memoriji (na osnovu tzv. adrese), koje zatim sređuje i u odgovarajućem obliku (npr. na ekranu) prezentira korisniku.

Oko kompjutera počele su se razvijati i potpuno nove oblasti primene informatičke tehnologije u pravu:¹³ od relativno lako manipulativnih personalnih kompjutera (PC) za obradu tekstova i vodenja baza podataka za kancelarijske i kućne potrebe, do kompleksnih (nacionalnih i transnacionalnih) *pravnih informacionih sistema* (npr. CREDOC, QUIC/LAW, IRETIJ, JURIS, ITAL-GIURE, EUROLEX, LEXIS, WESTLAW, EURONET, INTERDOC, PRAVO-1 i dr.).¹⁴ Najnovija dostignuća na području pravne informatike kreću se u pravcu konstruisanja inteligentnih, tj. visoko sofisticiranih pravnih ekspertinskih informacionih sistema (*legal expert systems*) primenom metoda tzv. veštačke inteligencije (*artificial intelligence - "AI"*).¹⁵

Potreba za pravnim regulisanjem zahvata sve šira područja društvenog života. Povećava se broj aktivnih učesnika u pravnim odnosima, broj i raznovrsnost samih odnosa, što se

¹² Slavko Dobrenić, Stevica Krsmanović, Dezider Jurišić, Dževad Medić, *Informacijski sistem*, drugo izdanje, Savremena administracija, Beograd, 1984, str. 65

¹³ Uporedi: I.Snellen et alia, *Information Technology and The Law*, Lelystad, 1991.

¹⁴ Uporedi: Jon Bing, *Handbook of Legal Information Retrieval*, Amsterdam-New York-Oxford, 1984; *Informatique et droit en Europe*, Bruxelles, 1984; A.Flory, H.Corze, *Informatique Juridique*, Paris, 1984; Stevan Lilić, *Pravna informatika*, Beograd, 1991, i dr.

¹⁵ Uporedi: Giovanni Sartor, *Artificial Intelligence and Law*, Oslo, 1993; Richard Susskind, *Legal Expert Systems*, Oxford, 1989; Stevan Lilić, *Expert Systems and Citizens in Public Administration*, Organization and Information Systems, Volume 2, Bled, 1989, str. 771-776, i dr.

manifestuje kao sve veća složenost pravnog poretku i pravnog sistema kao celine. Pred državnim organima i drugim ovlašćenim subjektima postavljaju se sve obimniji i složeniji zadaci. Tradicionalni metodi rada nisu u stanju da pravovremeno i efikasno "raščiste" nagomilane predmete i odgovore svim svojim društvenim, političkim i pravnim zadacima. Nagli porast broja informacija, kao opšta karakteristika savremenog naučnog razvoja, odražava se u odgovarajućem obliku i u oblasti prava. Pravne norme mogu se posmatrati i kao "informacije" o ponašanju pravnih subjekata u skladu, ili u suprotnosti sa, dispozicijama koje norme propisuju. Informacioni aspekt prava, ogleda se, pre svega, u tome što se pokazuje da li je na odgovarajući način ostvaren cilj dispozicije u normi, odnosno da li treba primeniti sankciju ili ne. Nove situacije zahtevaju iznalaženje adekvatnih i savremenih rešenja, uvođenjem novog načina rada i organizovanja, novih metoda i tehnika, kojima bi se obezbedila dostupnost relevantnih pravnih informacija kao osnova za donošenje odgovarajućih kvalitetnih pravnih odluka (zakona, presuda, rešenja itd.). U "poplavi" pravnih informacija, subjekt koji donosi odluku zasniva je na određenom broju i odgovarajućem kvalitetu pravnih podataka. Stoga se može reći da je pravo ne samo *podobno*, već i po svojoj (logičkoj) prirodi čak veoma *pogodno* za "informatizaciju".

"Kako je i samo pravo, sem što je skup pravnih normi, istovremeno sistematizovan i logičan skup informacija o ponašanju, to je očevidno da je pravo ne samo osobito pogodno za postupak automatske obrade na takav način da se sve informacije mogu koristiti na zahtev, odmah, po posebnim programima korišćenja, nego da je i od strategijskog značaja za ukupan društveni razvoj, pa je potrebno što brže, tačnije i potpunije da se koristi. Jer od toga zavisi organizovano ponašanje u društvu, što je i uslov napretka."¹⁶

Duboke i brze promene, razvoj međunarodnih odnosa, saobraćaja i komunikacija, urbanizacija, nastajanje novih prava i novih oblika ugovora, nova naučna i tehnološka otkrića, promene u pojedinim granama nacionalnog i međunarodnog prava, kao i sve veće međusobno prožimanje prava i drugih disciplina (npr. upravnog prava sa upravnim naukama, teorijom upravljanja i teorijom organizacije; krivičnog prava s psihijatrijom, psihologijom i sociologijom; građanskog prava sa medicinom i biologijom itd), čine pravnike, posebno one koji u praksi primenjuju pravo "nemoćnim" pred ovakvim situacijama. U uslovima opšte informatizacije, posebno se postavlja i pitanje položaja pojedinca i zaštite njegoveog privatnog života.¹⁷ Da bi

¹⁶ Dragoljub Kavran, *Problemi izgradnje pravnih i informacionih sistema*, Analji Pravnog fakulteta u Beogradu, Beograd, br. 4, 1975, str. 405-406.

¹⁷ Uporedi: Stevan Lilić, *Pravo privatnosti i informatička tehnologija*, Kompjuteri i pravo br. 1-2, 1999, str. 5-14.

doueli "pravu" odluku, pravnici danas moraju - samo na traženju izvornih pravnih dokumenata (npr. službenih listova, presuda, rešenja, članaka itd.) - trošiti dragoceno vreme, koje im je toliko potrebno za suštinu pravnog posla, tj. za kvalitetno i efikasno proučavanje i rešavanje konkretnih pravnih slučajeva i problema.¹⁸ Čak i pod pretpostavkom da pravni stručnjaci imaju "dovoljno vremena" za pretraživanje svih relevantnih pravnih dokumenata, uvek bi postojala neizvesnost (uz sve iscrpljujuće traženje), da li je propuštena kakva važna informacija - neki propis ili neka odluka. U ovom kontekstu pravna informatika, kao disciplina koja se bavi prikupljanjem, obradom, analiziranjem, čuvanjem, pretraživanjem i prezentovanjem pravnih informacija je *conditio sine qua non* postojanja i opstanka modernog i efikasnog prava i pravnog sistema, pošto bi dalje progresivno povećanje broja zakona, propisa i drugih pravnih dokumenata neizbežno vodilo u "paralizu i haos". Iz ovoga sledi zaključak da pravu preti neka vrsta "informacionog zagušenja", što vodi ili ka vraćanju na rešavanje pojedinih predmeta na osnovu "zdravog razuma", načinu koji pripada istoriji, ili ka uvodenju novih metoda i tehnika kojima bi se ljudski um oslobođio rutinskih repetitivnih poslova, gotovo neograničeno povećavajući kapacitet memorije. "Naučni radnici uspevaju, kako se ocenjuje, da se upoznaju s najviše pet posto literature svoje struke. (...) Ta poplava informacija nije poštela prava, gde takođe postaje nemogućim uspešan teoretski i praktičan rad bez moderne dokumentacije uz upotrebu elektronskih računara, s obzirom na to da broj zakona i drugih propisa tako brzo raste da je njihovo elektronsko memorisanje postalo neophodno (stara pravna fikcija: smatra se da svako poznaje pravo, postala je zaista besmislena, jer bi stvarno trebalo da se kaže: niko ne poznaje pravo). Neki su statističari izračunali da jedan celi čovečiji vek nije dovoljan da bi se samo jedanput pročitali zakonski tekstovi koji nama upravljuju."¹⁹

II. Efikasnost

U jezičkom smislu, efikasnost (od latinske reči *effectus*) označava "efekt", tj. "učinak", "dejstvo", "uspeh", "stvarno", "istinito" i sl. U pojmovnom smislu, efikasnost označava "realni efekt", "stvarno postignuto", "uspešan učinak" i sl. Međutim, u pojmovnom smislu, efikasnost može imati više značenja. Tako se, recimo, efikasnost vezuje za način rada i delanja - za tzv.

¹⁸ Uporedi: Predrag Dimitrijević, *Upravno-pravno odlučivanje i kompjuterska tehnologija*, Pravni život, br. 9, 1997, str. 903-928.

¹⁹ Živko Anzulović, *Značenje pravne informatike i njezine tehnike*, Zbornik radova, Pravni fakultet, Split, br. IX, 1972, str. 7.

"tehnologiju rada". Kao princip tehnologije rada efikasnost označava tzv. optimalni odnos između input-a i output-a, tj. kvalitativnu resultantu između uloženog i ostvarenog, pri čemu se posebno vodi računa o elementima i faktorima subjektivne i objektivne (materijalne) prirode i drugim resursima, između ostalog, energiji, informaciji, faktorima vremena, cene, obimu i slično, kao i o kvalitetu rezultata.

Efikasnost, međutim, nije samo tehnološki pojam. Efikasnost je i pravni pojam u najstrožjem smislu te reči. Pravna suština načela efikasnosti organski je vezana za princip legaliteta i označava konsekventnu realizaciju načela zakonitosti u faktičkoj sferi.

Organska integracija načela zakonitosti (u normativnoj sferi) i načela efikasnosti (u faktičkoj sferi), javlja se kao primarna pretpostavka funkcionalnog jedinstva pravnog porekta i posredno kao osnov stabilnosti političkog sistema.²⁰ Ova opšta premlisa ne odnosi se samo na rad javne uprave u celini, već i na obavljanje najrazličitijih poslova na nivou lokalne samouprave (npr. vođenje raznih opštinskih evidencija, kao što su birački spiskovi, urbanistički planovi i sl.).

Kako se ističe, ...dugo vremena se na upravljanje se na upravljanje rad u upravnom aparatu gledalo kao na neproizvodni rad i isticala potreba da se sfera upravnog rada sužava. Poslednjih godina pod uticajem ekonomskih i tehničkih promena i naučnih dostignuća ovakav stav i mišljenja se menjaju i upravljanje rad razmatra se u vezi sa kvalitetom rada koji se ostvaruje u vezi sa kretanjem ogromnih ljudskih, materijalnih i organizacionih potencijala. Proučavanjem načela efikasnosti naročito se bavio H. Sajmon. (H. Simon Administrative Behaviour, str. 172). On primećuje da je kriterijum efikasnosti složeniji u svojoj primeni u nekomercijalnim, nego u komercijalnim organizacijama, zbog čega smatra za potrebno da se bavi mogućnostima proširenja kriterija efikasnosti kako bi on i za njih bio primenljiv. (...) Ovaj bilans zahteva maksimalizaciju dohotka ukoliko su troškovi stalni (fiksni) i minimalizaciju troškova, ukoliko je dohodak varijabilan. U praksi, naravno, maksimalizacija dohotka i minimalizacija troškova moraju se razumeti simultano.²¹

²⁰ Stevan Lilić, *Međusobni odnos principa legaliteta i načela efikasnosti rada uprave*, Zbornik radova sa savetovanja "Ostvarivanje ustavnosti i zakonitosti" (Beograd, 5-6. maj 1983), Savez udruženja pravnika Jugoslavije, Beograd, 1983, str. 303.

²¹ Uporedi: Slavoljub Popović, *O načelu efikasnosti kao uslovu za ostvarenje moderne uprave*, Pravni život, br. 10, 1998, str. str. 53-54.

III. Lokalna samouprava

Kako je u više navrata naglašeno, danas se ne može govoriti o pravnoj državi, demokratiji i pluralizmu interesa bez odgovarajućeg stepena razvijenosti lokalne samouprave, jer pravo na lokalnu samoupravu istovremeno je i obaveza države. Država jemči pravo na lokalnu samoupravu iz čega sledi i odgovornost države da pruži garancije i stvara uslove za kontinuirano funkcionisanje lokalne zajednice kao celine.²² Sa druge strane, postoji obaveza lokalne uprave da efikasno zadovoljava potrebe lokalne zajednice i obezbedi kontinuirani kvalitet lokalnih (komunalnih) javnih službi u skladu sa interesima neposrednih korisnika.²³

Lokalna samouprava predstavlja sistem upravljanja na području užem od područja države.²⁴ Smisao lokalne samouprave je da ostvari zadovoljavanje potreba ljudi koji su nastanjeni na jednom užem području. Formalno, lokalnu samoupravu ostvaruju građani u onim poslovima koji su utvrđeni ustavom, zakonima i statutom opštine, odnosno grada.²⁵ Tako, prema *Evropskoj povelji o lokalnoj samoupravi* (1985): "Lokalna samouprava podrazumeva pravo i sposobljenost lokalnih organa vlasti da, u granicama zakona, regulišu i rukovode određenim delovima javnih poslova, na osnovu sopstvene odgovornosti i u interesu sopstvenog stanovništva".²⁶ Polazeci od toga, lokalna samouprava se može odrediti kao funkcija koju ostvaruju i vrše gradani na određenoj teritoriji (npr. u opštini i u gradovima).²⁷

²² Uporedi: Stobodan Blagojević, *Lokalna samouprava u teoriji, komparativnom iskustvu i praksi*, Lokalna samouprava, Niš, br. 2, 1997, str. 13-24.

²³ Uporedi: Stevan Lilić, *Lokalna samouprava u Srbiji i Crnoj Gori (normativni aspekti)*, Lokalna samouprava, Niš, br. 4-5, 1999, str. 128-138.

²⁴ Uporedi: Dobrosav Milovanović, *Pravno ustrojstvo lokalne samouprave*, Pravni fakultet, Beograd, 1994; Aleksadăr Đorđev, *Lokalna samouprava*, Centar za izdavačku delatnost Pravnog fakulteta u Novom Sadu, 1997; Radivoje Marinković, *Lokalna samouprava*, Institut za Političke studije, Beograd 1998, i dr.

²⁵ Uporedi: Ranko Mijović, *Evropska povelja o lokalnoj samoupravi i naša lokalna samouprava*, Lokalna samouprava, Niš, br. 2, 1997, str. 24-29.

²⁶ *Evropska povelja o lokalnoj samoupravi*, Savet Evrope, Strasbourg 1985 (uporedi: Lokalna samouprava, br. 1, Niš, 1997, str. 146).

²⁷ Uporedi: Stevan Lilić, Petar Kunić, Predrag Dimitrijević, Milan Marković, *Upravno pravo*, Savremena administracija, Beograd, 1999, str. 65-68; 231-237.

Deo lokalnog sistema upravljanja predstavlja i tzv. lokalna uprava koja je u funkcionalnom smislu odvojena od sistema državne uprave.²⁸ Za razliku od izraza "lokalna uprava", izraz "lokalna samouprava" je širi pojam koji u sebi sadrži i pojam lokalne uprave. Može se reći da lokalna samouprava kao celina predstavlja oblik decentralizovane teritorijalne zajednice koji istovremeno predstavlja element ukupne državne organizacije. Otuda, lokalna samouprava podrazumeva i određeni stepen autonomije ncentralnih organa koji obavljaju zakonom određene upravne i druge poslove.²⁹

Postoje dva osnovna evropska modela lokalne samouprave: engleski i francuski. Prema engleskom modelu, lokalna samouprava obuhvata određene poslove i ovlašćenja koja vrše građani i njihovi izabrani predstavnici (lokalni odbornici), a koja proizilaze iz zakona ili opštег prava. Prema francuskom modelu, lokalna samouprava prevashodno predstavlja jednu "nesuverenu teritorijalnu zajednicu" sa zakonski utvrđenim delokrugom poslova i potrebnom organizacijom.³⁰

Za organe uprave lokalnog karaktera koriste se različiti izrazi. Najčešće se upotrebljavaju izrazi "lokalna uprava" ili "lokalna samouprava". Iako teorijski posmatrano razlike nisu samo terminološke, već i suštinske (npr. lokalna uprava vezuje se za centralizaciju lokalnih organa francuskog tipa, dok se lokalna samouprava vezuje za decentralizaciju engleskog tipa), u zakonodavstvu i praksi ovi se izrazi često neprecizno koriste i mešaju.³¹ Osim toga, za lokalnu upravu i samoupravu često se koriste i izrazi kao što su "opštinska uprava", odnosno "gradska uprava".

U uspostavljanju državne organizacione strukture, princip centralizacije i princip decentralizacije predstavljaju dva značajna osnovna principa organizacionog povezivanja.³² Prinцип centralizacije i decentralizacije, međutim, ne treba posmatrati kao dva suprotna i uzajamno

²⁸ Uporedi: Dragan Mitrović, *Autonomija i lokalna samouprava (pogled na prošlost i budućnost)*, Lokalna samouprava, Niš, br. 4-5, 1999, str. 38-48.

²⁹ Eugen Pusić, *Upravni sistemi - I*, GZII, Zagreb, 1985, str. 308.

³⁰ Uporedi: Borča Davitkovski, *Lokalna samouprava (pojam i elementi)*, Lokalna samouprava, br. 1, Niš, 1997, str. 19-26.

³¹ Dobrosav Milovanović, *Pravno ustrojstvo lokalne samouprave*, Beograd, 1994, str. 3.

³² Uporedi: Eugen Pusić, *Centralizacija i decentralizacija*, Zagreb, 1956.

isključujuća oblika uspostavljanja organizacione strukture i organizacionog povezivanja.³³ Kako se u savremenim organizacijama javljaju mnogi elementi centralizacije, ali isto tako i mnogi elementi decentralizacije, centralizacija i decentralizacija kao principi organizovanja ne mogu se posmatrati kao alternative koje se međusobno isključuju, već se moraju tražiti njihove optimalne kombinacije.³⁴ U tom smislu, umesto dileme da li organizacionu strukturu ustrojiti na centralizovan ili na decentralizovan način, treba postaviti pitanje koje elemente organizacije centralizovati ("šta centralizovati"), a koje elemente organizacije decentralizovati ("šta decentralizovati").³⁵

Kod *lokalne samouprave*, osim toga što dolazi do prenošenja ovlašćenja i poslova na niže organizacione celine (tzv. *preneti delokrug*), može doći i do potpunog osamostaljivanja ovih organizacionih celina u smislu da ovlašćenja za izvršenje određenih zadataka i poslova izvorno potiču iz ustava ili zakona (tzv. *izvorni delokrug*), tako da nisu posledica prenošenja ovlašćenja od strane viših instanci. Sa druge strane, potpuna decentralizacija u stvari bi značila prestanak uticaja i kontrole centra u odnosu na decentralizovane delove organizacije. Ukoliko lokalni organi imaju oba ovlašćenja, tj. i preneta i izvorna, kaže se da su formirani po principu *duplog koloseka*.³⁶

Velike promene u sadašnjem političkom i ustavnom sistemu naše zemlje u odnosu na predašnje stanje posebno se ogledaju u vezi sa položajem opština. Dok su prema ranijoj konцепцији zasnovanoj na principima tzv. *kommunalnog sistema*, opštine činile *osnovnu društveno-političku zajednicu* (u tom smislu ustavna prepostavka svih poslova i nadležnosti bila je u korist opštine i njenih organa), dotele su političkim i ustavnim promenama u periodu 1990-1992. godine položaj i uloga opštine bitno promenjeni.³⁷ Opštine su izgubile dotatašnji značaj kako u pogledu poslova koje samostalno obavljaju, tako i u pogledu svoje organizacije. Opštine sada predstavljaju teritorijalne jedinice u okviru kojih se ostvaruje lokalna samouprava, i to u onim oblastima i u vezi sa onim pitanjima koja su izričito utvrđena u ustavu i zakonu.³⁸ Prema sadašnjim propisima, prepostavka

³³ Uporedi: Milorad Žižić, *Država i pravo između centralizacije i decentralizacije*, Lokalna samouprava, Niš, br. 4-5, 1999, str. 244-247.

³⁴ Uporedi: Dwight Waldo, *The Administrative State. Centralization vs. Decentralization*, New York, 1948.

³⁵ Pavle Dimitrijević, *Organizacija i metod rada javne uprave*, Beograd, 1959, str. 179-186; Eugen Pusić, *Nauka o upravi*, Zagreb, 1973, str. 145-148, i dr.

³⁶ Eugen Pusić, *Nauka o upravi*, Zagreb, 1973, str. 146.

³⁷ Uporedi: Stevan Lilić, Petar Kunić, Predrag Dimitrijević, Milan Marković, *Upravno pravo*, Savremena administracija, Beograd, 1999, str. 65-68.

³⁸ Dragan Milkov, *Organizacija uprave*, Novi Sad, 1993, str. 67.

nadležnosti i u Srbiji i u Crnoj Gori propisana je u korist centralnih organa (ministarstava), a ne u korist lokalnih organa. Međutim, postoje i razlike u pravnom statusu opštine u Srbiji i Crnoj Gori. Tako, u Srbiji postoji veći stepen centralizacije opštine i manji stepen lokalne samouprave, dok je u Crnoj Gori zastupljen manji stepen centralizacije i veći stepen lokalne samouprave.³⁹ Sa druge strane, u pitanju lokalne uprave i samouprave uključuju se i posebna pitanja vezana za gradsku samoupravu.

Prema *Ustavu SRJ* (1992), janiči se pravo samouprave u skladu sa ustavom republike članice (čl. 6, st. 4).⁴⁰ Paralelno sa tim, pravno ustrojstvo lokalne samouprave u Srbiji i Crnoj Gori regulisano je odgovarajućim ustavnim i zakonskim propisima.⁴¹

IV. Informatika i efikasno obavljanje poslova lokalne samouprave

Racionalizacija i unapređenje rada lokalne samouprave u svim njenim segmentima uvek je aktuelna tema, posebno u postojećim uslovima u Jugoslaviji.⁴² I u dosadašnjim mnogobrojnim naučnim, stručnim i drugim radovima, mnogo pažnje i prostora posvećeno je sa više ili manje uspeha mnogim pitanjima od značaja ili uticaja na rad i organizaciju javne i lokalne samouprave i proces njihove informatizacije kod nas.⁴³ Kako je svojevremeno istaknuto: Kako se ističe: "Informatička tehnologija bitno utiče na strukturalnu transformaciju i reformu uprave. Kroz brzu i tačnu obradu podataka na kojima počiva proces donošenja upravnih akata, doprinosi se ostvarenju principa zakonitosti, odgovornosti i racionalnosti u radu upravnih organizacija, a naročito ostvarivanju principa efikasnosti. (...) Ona radi rešavanja mnogobrojnih problema i teškoča traži

³⁹ Uporedi Stevan Lilić, *Lokalna samouprava u Srbiji i Crnoj Gori*, Lokalna samouprava, br. 1, Niš, 1997, str. 68-75; Đordje Blažić, *Lokalna samouprava u Crnoj Gori*, Lokalna samouprava, Niš, br. 4-5, 1999, str. 183-197; Srđan Đorđević, Milan Pelević, *Osvrt na značaj i stanje lokalne samouprave u Srbiji*, Lokalna samouprava, Niš, br. 4-5, 1999, str. 277-281.

⁴⁰ Uporedi: Radisav Drobnić, *Organizacija, nadležnost i funkcionisanje lokalne samouprave u Saveznoj Republici Jugoslaviji*, Lokalna samouprava, Niš, br. 4-5, 1999, str. 289-302.

⁴¹ Uporedi: Đordje Blažić, Dobrosav Milovanović, *Lokalna samouprava (zbirka propisa)*, Podgorica, 1996; Dobrosav Milovanović, *Izgradnja modela lokalne samouprave u Srbiji*, Lokalna samouprava, br. 1, Niš, 1997, str. 76-85; Đordje Blažić, *Pravci razvoja lokalne samouprave u Crnoj Gori*, Lokalna samouprava, br. 1, Niš, 1997, str. 86-96, i dr.

⁴² Uporedi: Dragoljub Kavran, *Promene u javnoj upravi*, Pravni život, br. 9, 1997, str. 703-720.

⁴³ Uporedi: Milan I. Marković, *Upravna reforma i proces informatizacije*, Pravni život, br. 9, 1997, str. 983-994.

savremena i adekvatna sredstva koja će brzo i kvalitetno rešavati zadatke, donositi, uz minimalne troškove, kvalitetne odluke *sine ira et studio*, omogućiti ostvarivanje prava i obaveza građana na efikasan način, omogućiti bolje uslove rada za službenike uprave, u upravnom postupku u određenim slučajevima automatski donositi rešenja, tj. upravne akte kojima se odlučuje o pravima, obavezama i pravnim interesima pravnih i fizičkih lica, na osnovu jedinstvene baze podataka.⁴⁴

Upravni sistemi ("teritorijalni", "funkcionalni" i "asocijativni"), kao kompleksni i dinamički sistemi "ljudske saradnje", ne mogu se koncipirati, niti razumeti i objasniti samo na osnovu "zatvorenog" analitičnog i pozitivističkog proučavanja zasnovanog na normativističkoj dogmatici (npr. na osnovu tzv. klasičnog upravnopravnog pristupa), jer su upravni sistemi "realni" i "otvoreni" dinamički sistemi, a ne apstraktne misaono-logičke konstrukcije. To se na odgovarajući način odnosi i na sistem lokalne samouprave.

"Upravni je sistem takav sistem ljudske saradnje, čiji su elementi upravne organizacije (...) Upravne organizacije su i same sistemi ljudske saradnje. To znači da su upravni sistemi, sistemi višeg reda, jer njihovi neposredni elementi nisu pojedine radne uloge, već takve uloge povezane u uže sisteme."⁴⁵ Sistemski pristup uz tzv. kibernetsku modelistiku odlučujuća je metodološka podrška za savremeno upravljanje kompleksnim socijalnim sistemima, posebno ekonomskim i upravnim, i to kako na globalnom, tako i na lokalnom nivou. Kako se ističe: "Vođenje kompleksnih sistema zahteva drugačije zakonitosti upravljanja od onih koje smo navikli upotrebljavati pri rešavanju jednostavnih problema i u okviru pojedinih upravnih resora. (...) Posebno značajno je povezivanje sistema u mrežu. Sistemi visokog stupnja složenosti i sa velikim brojem međusobnih veza svoju stabilnost postižu stvaranjem delova sistema u modularnom obliku i sa nadređenim strukturama unutar sistema. Kod kibernetiskog upravljanja je najznačajnija funkcija *negativne povratne veze* koja omogućava prilagodavanje sistema na promene u okolini i u njemu samom. Nesistemsko upravljanje, koje ne poštuje te zakonitosti, dovodi ili do kolapsa ili do stagnacije sistema."⁴⁶

Efikasnost upravnih sistema bitna je komponenta savremene uprave. Efikasni upravni sistem (zajedno sa efikasnim ekonomskim sistemom), čini jednu od osnovnih "poluga" razvoja savremenog društva, od kojih u najvećoj meri zavisi stepen opšteg materijalanog i duhovnog

⁴⁴ Milan I. Marković, *Upravna reforma i proces informatizacije*, Pravni život, br. 9, 1997, str. 985-986.

⁴⁵ Eugen Pusić, *Upravni sistemi - I*, GZII, Zagreb, 1985, str. 63.

⁴⁶ Lovro Juric, *Značenje sistemskog upravljanja za javnu upravu*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, br. 34, 1987, str. 429.

razvoja društvene zajednice. Posledica toga je potreba savremenog pristupa u pogledu metodološke osnove proučavanja kompleksnih socijalnih sistema uopšte (uključujući i odgovarajuće sisteme na lokalnom nivou), kao i nužnost stručnog prilaza u pogledu određivanja standarda na osnovu kojih se mogu planirati, implementirati i kontrolisati efekti funkcionisanja složenih upravnih sistema. Iz ovih razloga, razumljivo je što se u prevladavanju "zbunjujuće složenosti" upravnog sistema traži savremeni, sistemski, analitički i stručni pristup. "Jedno od osnovnih pitanja savremenih upravnih sistema je pitanje njihove efikasnosti. Uprava nije nikada bila naročito efikasna, uglavnom se to od nje nije ni tražilo. Sa aspekta nosioca vlasti trebala je da bude efikasna samo onoliko, koliko joj je to obezbeđivalo trajno vršenje vlasti. Želju za tom vrstom efikasnosti ne nalazimo na strani građana, jer to neposredno zadire u njihove interese. (...) Rezultat ovih suprotnih interesa i dugotrajne političke borbe, nastanak je pravne države, koja je kao jedno od svojih prvih tekovina formirala načelo zakonitosti rada uprave."⁴⁷

Savremeni upravljeni sistemi su pod pritiskom enormnih troškova. Nedostatak finansijskih sredstava i povećana potražnja za "uslugama", suočavaju upravne sisteme sa gotovo nepremostivim, teškoćama. U ovakvim uslovima, zahtev za racionalnim i ekonomičnim korišćenjem resursa je prioritet. Za razliku od privrednog sektora, javna uprava (odnosno lokalna samouprava) ne može da "prodaje" usluge koje pruža. Zbog toga javna uprava i lokalna samouprava moraju da "smanjuju" svoje troškove uvođenjem nove tehnologije, kojom se poboljšavaju informatički i organizacioni uslovi ostvarivanja njihovih poslova i zadataka. Iz tih razloga efikasnost, tj. optimalan odnos uloženog i ostvarenog ("cost/benefit"), postaje prioritetno pitanje i neposredno zavisi od uspešne implementacije informatičke tehnologije. "Konsekventno, jedan od prioritetskih zadataka savremene javne uprave je uvođenje informacione tehnologije i organizacionih modela koji bi ih doveli što je bliže moguće "cost/benefit" standardu ekonomске efikasnosti."⁴⁸ Cilj društvenih napora, pod ovim pretpostavkama, mora biti strateški, tj. politički određen kao ostvarivanje pozitivne artikulacije partikularnih interesa i angažovanja na svim nivoima uz maksimalan društveni efekat na nivou globalne zajednice. U ovom reformskom procesu dolazi do konvergencije (centralnih i lokalnih) upravnih i ekonomskih sistema, posebno na području ostvarivanja principa efikasnosti. "Iz ovih razloga, upravljeni i ekonomski sistemi

⁴⁷ Gorazd Trpin, *Pitanje efikasnosti modernih upravnih sistema*, "Informacije", Savezni sekretarijat za pravosuđe i upravu i Savezni zavod za unapređenje uprave, Beograd, br. 33, 1989, str. 11.

⁴⁸ Klaus Grimmer, *The Use of Information Technology in Qualitative Administration Work Organizational, Economic and ServiceRelated Aspects*, European Center For Research and Documentation In Social Sciences, 1987, str. 5.

moraju se posmatrati kao međuzavisni, a svaki konstruktivni program njihovog unapredjenja i racionalizacije mora, poči od sledećeg minimuma: a) da su to veoma kompleksni i dinamički sistemi tj. da imaju složenu unutrašnju strukturu i da su podložni stalnim promenama; b) da su to izuzetno potentni (moćni) sistemi tj. da raspolažu ogromnim potencijalom koji u zavisnosti od "usmerenja" mogu давати pozitivne ili negativne efekte i c) da su u neposrednoj dinamičkoj interakciji tj. da procesi i tokovi u okviru jednog izazivaju odgovarajuće posledice u okviru drugog (tzv. međusobni uticaj baze i nadgradnje)."⁴⁹

Polazeći od toga, korišćenje informatičke tehnologije u državnoj, javnoj i lokalnoj samoupravi može se odnositi praktično na sve oblike aktivnosti koje se obavljaju: od projektovanja unutrašnje organizacione strukture do vodenja informaciono-dokumentacionih i upravljačkih sistema. Veliki deo upravnih poslova je takve prirode, da se njihovo obavljanje može standardizovati, odnosno u uslovima aplikacije elektronske tehnologije i automatizovati. Primena informatičke tehnologije u radu lokalne samouprave zavisiće od učestalosti obavljanja rutinskih poslova, odnosno od potrebne količine i vrsta informacija za donošenje odgovarajućih odluka (npr. predlog izmene nekog propisa, izrada nacrt-a platforme za lokalni samodoprinos i sl). Opšta kretanja u industrijski razvijenim, a posebno u postindustrijskim društvima imaju, između ostalog, za posledicu i proces transformacije uprave, tj. proces preobražaja uprave od tzv. administrativnog aparata za vršenje autoritativnih funkcija vlasti i prinude, u sistem stručnih društvenih službi. Savremene tendencije pokazuju preobražaj funkcija uprave od autoritativnog upravljanja, autoritativnih akata i radnji "upravni akti i upravne radnje", u "stručnofunkcionalnu makro koordinaciju" složenih društvenih tokova korišćenjem visokoteknoloških organizacionih metoda i sredstava informatičke tehnologije.⁵⁰ Svetska iskustva govore o potrebi "inoviranja duha" postojeće upravne strukture, kako bi se uključila u savremene tokove. Javnoj upravi je potrebna *socijalna inovacija* kako bi se adaptirala za transformaciju u "informacijskom društvu" (...) Savremena tehnologija, pored tehničkih, očigledno obuhvata i druga pitanja. Ona zahteva "informacijsko-orientisani" pristup javnoj upravi. (...) Pun zamah informatičke tehnologije traži rešenja koja će obuhvatiti uzajamno prilagođavanje kako same tehnologije, tako i javne uprave."⁵¹

⁴⁹ Stevan Lilić, *Položaj uprave u ustavnom sistemu*, Pravni život, tematski broj "Promene Ustava SFRJ i Ustavni položaj SR Srbije", br. 5-6, Beograd, 1988, str. 866.

⁵⁰ Jean Paul Baquiat, *Nouvelles technologies et réformes administratives*, Revue Française Administration Publique, No. 37, Paris, 1986, str. 916.

⁵¹ Heinrich Reinemann, *Organization and Information Management* "New Technologies and Management Training The Public Service For Information Management", IAS, Brussels, 1987, str. 19.

U tom smislu, "socijalna inovacija" i primena informatičke tehnologije neophodna je i za efikasno izvršavanje zadataka i obavljanja poslova lokalne samouprave koji su od neposrednog značaja kako za svakodnevni život i rad građana, tako i za efikasno ostvarivanje njihovih ustavom zajemčenih sloboda, prava i interesa.

SADRŽAJ

PROF. DR STEVAN LILIĆ, ZNAČAJ INFORMATIKE ZA EFIKASNO OSTVARIVANJE LOKALNE SAMOUPRAVE	5
DOC. DR. MILORAD IVOVIĆ, KOMPJUTERI, GLOBALNA MREŽA I LOKALNA SAMOUPRAVA	23
DOC. DR MILAN MARKOVIĆ, INFORMATIKA, INFORMATIČKO DRUŠTVO I LOKALNA SAMOUPRAVA	45
DR ĐORDIJE BLAŽIĆ, ULOGA INFORMATIKE U REFORMI LOKALNE SAMOUPRAVE SA POSEBNIM OSVRTOM NA TRENUȚNO STANJE	61
DR DRAGAN PRLJA, INTERNET I LOKALNA SAMOUPRAVA	73
BRANISLAV RADULoviĆ, INFORMACIONI SISTEM ORGANA I ORGANIZACIJA REPUBLIKE CRNE GORE, PRAVNI ASPEKT - NARMATIVNA AKTIVNOST	87
ZLATKO VUČINoviĆ, UPOTREBA PERSONALNIH RAČUNARA U LOKALNOJ SAMOUPRAVI PRIMJER KOTORA	99